

МАТИЦА СРПСКА
ОДЕЉЕЊЕ ЗА ДРУШТВЕНЕ НАУКЕ

ЗБОРНИК
МАТИЦЕ СРПСКЕ
ЗА ДРУШТВЕНЕ НАУКЕ

МАТИЦА SRPSKA
DEPARTMENT OF SOCIAL SCIENCES

МАТИЦА SRPSKA
SOCIAL SCIENCES QUARTERLY

Покренут 1950. године
До 10. свеске (1955) под називом *Научни зборник*, серија друштвених наука,
од 11. свеске (1956) – *Зборник за друштвене науке*, а од 76. свеске (1984)
под данашњим називом

ГЛАВНИ УРЕДНИЦИ

Др Милош Јовановић (1950) • Живојин Бошков (1951–1952) • Рајко Николић (1953–1965) •
Академик Славко Гавриловић (1966–1969) • Др Александар Магарашевић (1970–1973) •
Др Младен Стојанов (1974–1999) • Др Милован Митровић (2000–2004) •
Академик Часлав Оцић (2005–2016) • Др Рајко Буквић (2017–2019) •
Др Миломир Степић (2020–)

САВЕТ ЧАСОПИСА

Председник Савешћа
Академик Часлав ОЦИЋ (Београд)

Чланови Савешћа

Проф. др Масајуки ИВАТА (Токио, Јапан) • Проф. др Александар ЈОКИЋ (Портланд, САД) •
Проф. др Љубомирка КРКЉУШ (Нови Сад) • Проф. др Питер РАДАН (Сиднеј, Аустралија) •
Проф. др Богољуб ШИЈАКОВИЋ (Београд)

180

(4/2021)

УРЕДНИШТВО

Чланови Уредништва

Проф. др Даниела АРСЕНОВИЋ (Нови Сад) • Проф. др Бошко И. БОЈОВИЋ (Париз,
Француска) • Проф. др Милан БРДАР (Београд) • Др Душан ДОСТАНИЋ (Београд) •
Проф. др Костас ДУЗИНАС (Лондон, Велика Британија; Атина, Грчка) • Др Миша
ЂУРКОВИЋ (Београд) • Проф. др Ђорђе ИГЊАТОВИЋ (Београд) • Проф. др Милош КОВИЋ
(Београд) • Академик Милица КОСТИЋ (Подгорица, Црна Гора) • Проф. др Митко
КОТОВЧЕВСКИ (Скопље, Северна Македонија) • Проф. др Јована МИЛУТИНОВИЋ
(Нови Сад) • Проф. др Ђорђе МИТРОВИЋ (Београд) • Проф. др Милован МИТРОВИЋ
(Београд) • Проф. др Дејан МИХАИЛОВИЋ (Мексико Сити, Мексико) • Др Драго ЊЕГОВАН
(Нови Сад) • Др Александра ПАВИЋЕВИЋ (Београд) • Проф. др Јасмина ПЕКИЋ • Проф. др
Ранка ПЕРИЋ РОМИЋ (Бања Лука, Р. Српска, БиХ) • Проф. др ХУАНГ Пинг (Пекинг, Кина) •
Проф. др Бранислав РИСТИВОЈЕВИЋ (Нови Сад) • Проф. др Срђан ШЉУКИЋ (Нови Сад)

Секретар уредништва

Владимир М. НИКОЛИЋ

Главни и одговорни уредник

Проф. др Миломир СТЕПИЋ

Copyright © Матица српска, Нови Сад, 2021

ЗБОРНИК

МАТИЦЕ СРПСКЕ
ЗА ДРУШТВЕНЕ НАУКЕ

180
(4/2021)

НОВИ САД
2021

Илуcтpација на корици
гравира Захарије Орфелина
Човек ишце за сѝолом

САДРЖАЈ / CONTENTS

ЧЛАНЦИ И РАСПРАВЕ / ARTICLES AND TREATISES

Драган Проле
ЕТОС ПОЗОРНИЦЕ
ЕУСТАХИЈЕ АРСИЋ	Dragan Prole
THE ETHOS OF THE STAGE:
EUSTANIJA ARSIĆ
507–521	
Зоран Чворовић
УВОЂЕЊЕ СУДИЈСКОГ ИСПИТА
У КРАЉЕВИНИ СРБИЈИ	Zoran Čvorović
JUDGE EXAM IN
THE KINGDOM OF SERBIA
523–541	
Олег Солдат
„ДАНАС ЈЕ ИСТОРИЈА”
Хроми хијазам Амона Гета
и превладање стилистике	Oleg Soldat
“TODAY IS HISTORY”
Amon Göth’s limping chiasmus
and Overcoming of the stylistics
543–556	
Бориша Н. Лечић
ИСЛАМСКА ДРЖАВА:
ИЗМЕЂУ ЈУЧЕ И СУТРА	Boriša N. Lečić
ISLAMIC STATE – BETWEEN
YESTERDAY AND TOMORROW
557–576	
Марина Савковић
АНАЛИЗА ПОВЕЗАНОСТИ
ВИСОКОГ ОБРАЗОВАЊА И
ЗАПОШЉАВАЊА МЛАДИХ
У СРБИЈИ	Marina Savković
ANALYSIS OF THE RELATIONSHIP
BETWEEN HIGHER EDUCATION
AND YOUTH EMPLOYMENT
IN SERBIA
577–588	
Александра Тошовић Стевановић,
Сања Јелисавец Трошић и
Гордана Пешић
УТИЦАЈ РЕФОРМЕ ПОРЕСКОГ
СИСТЕМА НА ПОСЛОВАЊЕ
У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ	Aleksandra Tošović-Stevanović,
Sanja Jelisavac-Trošić and
Gordana Pešić
THE IMPACT OF THE TAX
SYSTEM REFORM ON BUSINESS
IN THE REPUBLIC OF SERBIA
589–604	

Владимир Радивојевић и
Тања Станишић
ЕКОНОМСКИ ИЗАЗОВИ
УНАПРЕЂЕЊА ЕФИКАСНОСТИ
ЗДРАВСТВЕНИХ СИСТЕМА
У ЗЕМЉАМА „ЗАПАДНОГ
БАЛКАНА”: ПРИМЕР ПАНДЕМИЈЕ
ИЗАЗВАНЕ ВИРУСОМ *КОВИД-19*
605–621

Vladimir Radivojević and
Tanja Stanišić
ECONOMIC CHALLENGES TO
IMPROVE HEALTH SYSTEM
EFFICIENCY IN THE WESTERN
BALKAN COUNTRIES:
THE CASE OF THE *COVID-19*
PANDEMIC

Марија Стојановић,
Лидија Буквић Бранковић и
Бранислава Поповић Ћитић
КОЦКАЊЕ КАО СОЦИЈАЛНО-
КУЛТУРОЛОШКИ ФЕНОМЕН
623–638

Marija Stojanović,
Lidija Bukvić-Branković and
Branislava Popović-Ćitić
GAMBLING AS A SOCIAL-
-CULTURAL PHENOMENON

Весна Ђукић
ЗАВАДИ ПА ВЛАДАЈ: КУЛТУРНО
ПАМЋЕЊЕ СРПСКОГ НАРОДА У
ПОЛИТИКАМА ИДЕНТИТЕТА
ПОСТЈУГОСЛОВЕНСКИХ ДРЖАВА
639–652

Vesna Đukić
DIVIDE AND RULE: CULTURAL
MEMORY IN THE IDENTITY
POLICIES OF
POST-YUGOSLAV STATES

Татјана Попадева и Богдан Дражета
ЈЕЗИЧКА ПОЛИТИКА И
ИДЕНТИТЕТ: СЛУЧАЈ
БОСНЕ И ХЕРЦЕГОВИНЕ
653–668

Tatjana Popadeva and Bogdan Dražeta
LANGUAGE POLICY AND
IDENTITY: THE CASE OF
BOSNIA AND HERZEGOVINA

Ева Вуков Рафаи и Јудит Рафаи
ЈЕЗИК И ИДЕНТИТЕТ
БУГАРА У СКОРЕНОВЦУ
669–683

Eva Vukov Raffai and Judit Raffai
LANGUAGE AND IDENTITY OF
THE BULGARIANS IN SKORENOVAC

НАУЧНА КРИТИКА И ПОЛЕМИКА /
SCIENTIFIC CRITICISM AND POLEMICS

Здравко Кучинар
ОСВРТ НА ЈЕДАН КУРС ФИЛОЗОФСКЕ МЕТОДОЛОГИЈЕ
685–690

НАУЧНА ХРОНИКА / SCIENCE CHRONICLE

ГРОКТАЛИЦЕ – ДЕО БУЊЕВАЧКОГ ЕТНИЧКОГ ИДЕНТИТЕТА
(Suzana Kujundžić-Ostojić, *Groktalice bačkih Bunjevaca*, Muzej Vojvodine i Centar za
kulturu Bunjevaca, Novi Sad – Subotica 2020; 298 str.)
691–694

ПРИКАЗИ / BOOK REVIEWS

Душан Достанић
КО ЈЕ ДЕСНО? ПОКУШАЈ ТИПОЛОГИЈЕ
(Karlheinz Weissmann, *Wer ist rechts? Versuch einer Typologie*, Junge Freiheit Verlag,
Berlin 2020, 55 стр.)
695–698

Владимир М. Николић
АУТОРИ У ОВОМ БРОЈУ / AUTHORS IN THIS ISSUE
699–704

КОЦКАЊЕ КАО СОЦИЈАЛНО-КУЛТУРОЛОШКИ ФЕНОМЕН

МАРИЈА СТОЈАНОВИЋ

Институт за педагошка истраживања, Београд
Добрињска 11/3, Београд, Србија
s.marija1994@gmail.com

ЛИДИЈА БУКВИЋ БРАНКОВИЋ

Центар за позитиван развој деце и омладине (ЦЕПОРА)
Јована Миодраговића 27/III, Земун–Београд, Србија
lidija_bukvic@yahoo.com

БРАНИСЛАВА ПОПОВИЋ ЋИТИЋ

Универзитет у Београду
Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију
Високог Стевана 2, Београд, Србија
popovb@eunet.rs

САЖЕТАК: Коцкање се може дефинисати као заједнички назив за скуп различитих игара, понашања и активности, које укључују улагање новца или неке друге вредности, уз ризик и наду у очекивање позитивног исхода. Развојем друштва, коцкање је попримало различите облике и значења у зависности од друштвено-културолошких норми и уверења дате епохе. Данас говоримо о коцкању као општеприхваћеној активности, присутној у различитим друштвеним контекстима. Иако већина појединаца учествује у коцкању као забавној друштвеној активности, мала група људи постаје озбиљно укључена у коцкарске активности, што актуелно доводи до препознавања коцкања као бихевиоралне зависности, познате под називом *йоремећај коцкања*. Огроман допринос у популаризацији и либерализацији коцкања имају различити фактори јавне политике, економски фактори,

фактори заједнице, социјалне норме, законска регулатива, као и медијски прикази коцкања. Циљ рада је сумирање научних сазнања о кључним социјално-културолошким аспектима коцкања. На основу прегледа релевантне и рецентне литературе, у раду је приказан развој коцкања кроз историју, друштвено-културолошки фактори коцкања и друштвене импликације коцкања.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: игре на срећу, друштвено-културолошки фактори, историја коцкања, поремећај коцкања

УВОД

Коцкање је феномен који се у различитим облицима среће у свим културама и епохама. Дефинише се као заједнички назив за скуп различитих игара, понашања и активности, које укључују улагање новца, уз ризик и наду у очекивање позитивног исхода [Коић 2009]. Појам коцкања одувек је имао одређену негативну конотацију у очима друштва, те је присутно све чешће коришћење еуфемизма „игре на срећу”, нарочито у коцкарској индустрији [Kozjak 2016].

Коцкарско понашање може се сагледати на континууму који на једном крају подразумева неучествовање у коцкарским активностима, док на другом, супротном крају подразумева зависност од коцкања. У складу с поимањем континуума, поједини аутори [Bilić i Orić 2013] разликују друштвено прихватљиво – социјално коцкање, проблематично коцкање и патолошко коцкање. Социјално коцкање је културно прихватљива забава и рекреација која нема заокупљујући карактер и која не узрокује озбиљније негативне последице по појединца и његово социјално окружење [Hasanović i Rajević 2018]. Проблематично коцкање дефинише се као прекомерно коцкање које резултира умереним или тешким последицама [Błaszczynski & Nower 2010], док патолошко коцкање представља синоним за поремећај коцкања, односно зависност од коцкања која је актуелно препозната као нехемијска, бихевиорална зависност. У петом издању Дијагностичко-статистичког приручника за менталне поремећаје (*Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders – DSM-5*) поремећај коцкања дефинише се као репетитивно и перзистентно проблематично коцкарско понашање које води до клинички значајних оштећења или дисфункционалности, уз испољавање минимално четири симптома са комплетне листе симптома, у периоду од 12 месеци [Black & Grant 2014]. Та зависност је често камуфлирана устаљеним стереотипима да је коцкање важно понашање у људској еволуцији, које представља извор узбуђења и стимулације [Bjelajac 2017].

Поставља се питање зашто је коцкање кроз историју толико популарно, упркос чињеници да људи имају већу вероватноћу да изгубе новац него да зараде. Етиологија коцкарског понашања укључује интеракцију биолошких и психосоцијалних фактора, фактора јавне политике, економских фактора, фактора заједнице, социјалних норми, законске регулативе, као и укључености медија у креирању позитивне слике о коцкању [Dodig 2013]. Коцкање, као и било које друштвено понашање, добија смисао у

односу на контекст у којем се појављује. Историја и вредности културе утичу на значења која се придају коцкарском понашању, мотивацију за коцкање, перцепцију новчаних улагања и добитака, предности и недостатке коцкања, као и на поимање концепта зависности од коцкања. Који образац зависничког понашања ће бити успостављен, најпре, зависи од прихватљивости „супстанце” у датом друштву.

Иако је коцкање у истраживањима спорадично разматрано у контексту културе, јединствена парадигма о односу културе и коцкања тек треба да се формира [Marionneau 2015]. Одређени недостаци досадашњих истраживања коцкања у светлу културе тичу се занемаривања утицаја индивидуалних фактора, тако да се варијације у преваленцији коцкања између различитих културалних група тумаче у односу на фазе друштвеног развоја (стопа коцкања позитивно корелира са степеном развоја друштва) и фокусираности истраживача на ужи приступ у сагледавању разлика у обрасцима коцкарског понашања између припадника етничких мањина и већинског становништва [Marionneau 2015].

Стога је циљ рада сумирање научних сазнања о кључним социјално-културолошким утицајима и аспектима коцкања. На основу увида у рецентну и релевантну научну и стручну литературу у раду су приказани развој коцкања кроз историју, друштвено-културолошки фактори коцкања, као и друштвене импликације коцкања.

КОЦКАЊЕ КРОЗ ИСТОРИЈУ

Коцкање је активност која датира још од античких времена. Развојем друштва развијале су се и коцкарске игре. У различитим цивилизацијама коцкање је представљало облик забаве, како за сиромашне тако и за богате чланове друштва [Dodig 2013]. Док Божовић [Božović 2013] наводи да трагови коцке датирају 4.000 година пре нове ере, Зоричић [Zoričić 2015] истиче да се трагови коцкања налазе 2.300 година пре нове ере кроз артефакте коцкања с подручја Кине. Стари Грци и Римљани бавили су се разним облицима коцкања. Спортско клађење било је нарочито популарно и Римљани су имали рани облик коцкарница, тзв. алеаторијума, који су се користили за изузетно популарне игре с коцкицама [Planzer 2014]. Истраживачи су на подручју Индије и Египта пронашли коцкице и табле за коцкање које датирају из 1600. године пре нове ере [McMillen 1996, према: Richard et al. 2017]. Идеје о Блек-Џеку (Black-Jack) и покеру с папирнатим новцем описане су у Кини 900. године, док је данас једна од најраширенијих игара на срећу – лото – утемељена 1700. године у британској колонији Латер [Dodig 2013].

Правна регулатива и систематизација ове делатности, и нормативно и практично, уведена је у 16. веку у европским земљама у којима је лутрија била организована као редовна делатност [Kozjak 2008]. Исти аутор [Kozjak 2008] наводи да је прва државна лутрија организована у Фиренци, са улогом од једног дуката и срећком која се називала „polizza”, чији је основни циљ био попуњавање државног буџета. Такав тренд проширио

се и на друге земље Европе. На тај начин је 1523. године, у Холандији, организовањем лутрије изграђено сиротиште. У Паризу је 1539. организована прва француска државна лутрија под називом „Blanche”, док је на територији данашње Немачке прва државна лутрија одржана 1610. године, а у Енглеској тек 1769. године [Kozjak 2008]. У Европи спортско клађење зачело је у Великој Британији, која је прва легализовала клађење на спортским тркама коња доношењем закона под називом *Коцкарски акти* из 1853. године [Zuckerman-Itković i Prostran 2009].

Коцкање се као глобални феномен јавља у 19. веку, када под утицајем институционализације и индустријализације поприма карактер индустријски организоване активности која се развијала по узору и паралелно с индустријом забаве [Kozjak 2008]. Крајем 19. и почетком 20. века, утицај коцкања перципиран је као изузетно негативан за радну мотивацију и рад, под претпоставком да доноси ирационална уверења о лако стеченом богатству [Korrek 2013]. Међутим, овакви негативни погледи постепено су уступили место виђењу коцкања као прихватљиве активности за провођење слободног времена. До легализације коцкања дошло је због позитивног односа јавности према коцкању као виду забаве, ради настојања држава да отворе нова радна места и остваре приходе, као и из жеље градова да подстичу туризам и економски развој [Bjelde et al. 2008].

По питању регулације игара на срећу, земље Европе имају прилично неусклађене механизме. На пример, Аустрија и Велика Британија су игре на срећу препустиле тржишној регулацији, док скандинавске земље имају стриктни државни монопол у организовању игара на срећу [Torre et al. 2010]. Још 1946. године Министарство финансија ФНРЈ дозволило је, уз изричито одобрење власти, игре на срећу само у хуманитарне и културно-образовне сврхе, док је прво законодавство, усвојено 1962. године, предвиђало игре на срећу и спортско клађење у хуманитарне, културно-образовне и спортско-образовне сврхе [Макаровић i сар. 2011]. Данас је доступност игара на срећу у нашој земљи регулисана Законом о играма на срећу [*Службени гласник Републике Србије*, 18/2020] и правилницима, уредбама и одлукама, као подзаконским актима. Према Закону о играма на срећу [*Истио*, 18/2020], у игре на срећу убрајају се: класичне игре на срећу (лутрија, инстант-лутрија и друге сличне игре које за основу имају лутрију; спортска прогноза; лото, кено и сличне игре; томбола, бинго и друге сличне које за основу имају томболу; фонто; СМС лутрија; друге игре на срећу), посебне игре на срећу (игре на срећу у играчницама; игре на срећу на аутоматима; игре на срећу – клађење) и наградне игре у роби и услугама.

На превалентност коцкања највише утичу доступност и приступачност коцкарских активности [St-Pierre et al. 2014]. Генерално, све већа доступност игара на срећу, ширење могућности коцкања и врста игара на срећу, као и општа перцепција игара на срећу као друштвено прихватљивих активности допринели су све учесталијем развоју проблема повезаних с овим активностима [Dodig i сар. 2014]. Међутим, услед утицаја различитих социјално-културолошких фактора, неуједначености терминологије, различитих дефиниција и дијагностичких приступа, данас долазимо до при-

лично неконзистентних података о распрострањености и обрасцима коцкања у различитим деловима света (Табела 1).

Табела 1. Упоредни преглед епидемиолошких студија о преваленцији поремећаја коцкања у Европи и Океанији

Држава	Преваленција поремећаја коцкања
Данска	0,8%
Шпанија	0,8%
Шведска	0,9%
Аустралија	1–13%
Норвешка	1,8–3,2%
Исланд	1,9–3%
Велика Британија	2–5,6%
Финска	2,3%
Немачка	3%
Естонија	3,4%
Нови Зеланд	3,8–13%
Литванија	4–5%
Италија	6%
Румунија	7%

Извор: [Hasanović i Pajević 2018].

У Србији је проблем нехемијских зависности, укључујући и коцкање, дошао у жижу интересовања у последњој деценији 20. века, што је представљало велики изазов стручњацима који су били затечени, не само раширеношћу, већ и озбиљношћу „нових” облика зависности [Ђукановић и Кнежевић-Тасић 2015]. Ретка су истраживања у нашој земљи која се на обухватан начин баве испитивањем образаца и учесталости коцкања међу различитим старосним групама. Спроведене студије, пак, показују да становништво Србије има врло високе стопе проблематичног коцкања и поремећаја коцкања, а у зависности од дизајна и методологије студије ти подаци варирају на следећи начин: 6% узорка испољава образац проблематичног коцкања, док се чак 9,2% испитаника налази у категорији са поремећајем коцкања (узорак од 2.988 испитаника оба пола, старости од 13–69 година) [Ђукановић и Кнежевић-Тасић 2015], односно укупно 3,7% одрасле популације у Србији испољава ризик од проблема услед коцкања, док 1,1–2% њих има проблем са коцкањем и 0,3–0,7% њих испољава зависност од коцкања (репрезентативни узорак од 5.120 испитаника оба пола, старости од 18–64 године) [Килибарда и сар. 2014]. Када се резултати истраживања на репрезентативном узорку генерализују на општу популацију у Србији, може се рећи да је ризично коцкање присутно код 51.000–93.000 особа, од којих су 14.000–33.000 особе са поремећајем коцкања [Килибарда и сар. 2014].

ДРУШТВЕНО-КУЛТУРОЛОШКИ ФАКТОРИ КОЦКАЊА

У складу са социјално-когнитивном теоријом, људско понашање је резултат сложених и реципрочних интеракција између индивидуалних и срединских фактора [Раџић-Turk i Вошковић 2008]. Етиологија коцкања укључује различите био-психо-социјалне факторе, попут генетске предиспозиције, стресора из окружења, породичних и социјалних утицаја, психичких процеса и особина личности. Наиме, динамичка интеракција између индивидуалних и срединских фактора доприноси развоју тзв. адиктивне личности која је вулнерабилна за развој различитих врста зависности.

Аутори [Shead et al. 2010] на основу опсежног прегледа литературе, издвајају следеће факторе који повећавају вероватноћу развоја поремећаја коцкања: биолошки фактори (мушки пол); фактори личности (импулсивност, тражење сензација, преузимање ризика, ниже самопоштовање); когнитивни фактори (неефикасне стратегије суочавања, позитивни ставови и уверења према коцкању, хиперкинетички поремећај); интернализирани проблеми (виши ниво анксиозности и депресивности, суицидалне мисли, идеје и понашања); екстернализовани проблеми (девијантно и делинквентно понашање, попут вандализма, злоупотребе психоактивних супстанци, крађе, туче, преваре); породични фактори (лоши породични односи, одсуство или слаба породична кохезија, историја коцкарског понашања); вршњачки фактори (лоши односи с вршњацима, вршњаци који испољавају образац зависничког понашања); школски фактори (слаб школски успех, школски проблеми попут одбацивања од вршњака и немогућности интегрисања у школску средину); фактори ширег социо-културног окружења (доступност коцкарских активности, рекламе, култура која дозвољава и промовише коцкање). У делу који следи биће размотрени најважнији друштвено-културолошки фактори коцкања.

Учесталост коцкања појединца и вероватноћа развоја зависности су у позитивној корелацији са степеном личног одобравања коцкања и са степеном до кога појединац верује да други коцкају и одобравају коцкање [Bastiani et al. 2013]. Сходно томе, утицај особа из уже социјалне средине сматра се једним од круцијалних фактора за укључивање у активности коцкања. У породици, као примарној био-психо-социјалној заједници, путем социјализације, културне вредности и норме се преносе на млађе генерације. Тако, позитивни ставови и понашања родитеља којима се одобрава коцкање значајно доприносе учествовању младих у коцкању [Hanss et al. 2014]. Ставоје одобравања коцкања родитељи показују кроз учествовање у различитим коцкарским активностима, давање новца за коцкање или куповину карата за игре у циљу стицања профита [Reith & Dobbie 2011]. Породична дисфункционалност и слабија социјална подршка представљају значајне факторе ризика за развој зависности од коцкања [Cowlshaw et al. 2016]. Бројна истраживања извештавају да особе са проблематичним коцкањем или поремећајем коцкања два до три пута чешће пријављују историју коцкања у породици или у вршњачкој групи, при

чему се млади коцкају ради дружења, испољавања идентитета или демонстрација вештина [Reith & Dobbie 2011]. Значај вршњака за развој обрасца друштвено прихватљивог коцкања, проблематичног коцкања или поремећаја коцкања потврђен је и налазима истраживања који сугеришу да присуство вршњака који се коцкају значајно доприноси вероватноћи развоја поремећаја коцкања код адолесцената [Botella-Guijarro et al. 2020; Langhinrichsen-Rohling et al. 2004; Zhai et al. 2017]. Други аутори [Platz & Millar 2001] проналазе да се мотив дружења са пријатељима налази у 10 најважнијих мотива за коцкање, при чему је значај овог мотива сигнификантно већи код особа са поремећајем коцкања у односу на особе које испољавају образац друштвено прихватљивог коцкања. Важну улогу у испољавању девијантних и неприлагођених образаца понашања има и неструктурирано и неконструктивно провођење слободног времена. Особе са проблематичним обрасцем коцкања се обично поред игара на срећу ангажују у само неколико других активности, при чему је коцкање једина активност која им пружа задовољство, што може бити последица иначе слабог интересовања или губитка интересовања за друге облике забаве [Petru 2005]. Генерално, студије указују на позитивну везу између неструктурираног слободног времена и коцкарског понашања [Molinaro et al. 2018], при чему се као медијаторске варијабле могу јавити низак социо-економски породични статус [Auhuber et al. 2019] или слаба супервизија родитеља [Chalmers & Willoughby 2006].

Претходно приказани налази могу се тумачити у светлу теорије разумне акције и теорије планираног понашања. Теорија разумне акције истиче да је понашање детерминисано намерама које, пак, одређују два главна фактора: 1) лични фактор (позитивна или негативна евалуација или став према понашању), и 2) социјални или нормативни фактор (перцепција социјалног притиска тј. доживљај шта важне референтне групе или појединци мисле) [Ajzen & Fishbein 1977, према: Thrasher et al. 2007]. Теорија је нашла потпору у резултатима истраживања који показују да ставови према коцкању и субјективне норме предвиђају укључивање у коцкарске активности, а да намера за коцкањем предвиђа коцкарско понашање [Thrasher et al. 2007]. Додатно, теорија планираног понашања говори да су понашања, попут играња игара на срећу, посредована ставовима индивидуе, субјективним нормама и перцепцијом контроле понашања [Flack & Morris 2015, према: Salonen et al. 2017].

Иако је коцкање присутно у већини друштава, постоје различити културолошки условљени ризични и протективни фактори који повећавају или смањују ризик од развоја зависности од коцкања. Истраживања доследно извештавају о разликама између припадника различитих култура у мотивацији за коцкањем, уверењима, преференцији коцкарских активности, испољавању проблема и ставовима о тражењу помоћи [Oei et al. 2019]. На пример, експериментална студија са задатком бацања новчића показала је да су Канађани-Азијати подложнији коцкарској заблуди да ће победа уследити након низа губитака, док су Евро-Канађани подложнији заблуди да ће се победнички низ наставити, што сугерише културолошке

разлике у когницији и процесу доношења одлука [Ji et al. 2015]. Такође, веће стопе поремећаја коцкања код америчких староседелаца приписују се културолошком прихватању магијског мишљења које се рефлектује и на коцкање, а које се доживљава као „окушавање среће”, чији исход зависи од судбине [Zitzow 1996; према: Raylu & Oei 2004]. Културна уверења и вредности утичу, не само на коцкарско понашање (учесталост и облици коцкања), као што смо већ нагласили, на ставове у погледу тражења помоћи због проблема изазваних коцкањем. Другим речима, припадници културе у којој преовладавају негативни ставови према третману поремећаја коцкања су мање спремни да траже помоћ приликом појаве првих симптома, тако да су у већем ризику од развоја тежих и перзистентних проблема [Raylu & Oei 2004].

О томе колико су игре на срећу важан сегмент савременог друштва говори чињеница да, чак, и земље које из верских или културолошких разлога не практикују коцкање, дозвољавају рад коцкарница за стране посетиоце (нпр. Малезија, Кина, Израел и Јужна Кореја) [Hodgins et al. 2011; Orford 2011]. Додатно, традиционално се сматра да ће у индивидуалистичким културама мотивација за коцкањем почивати у личним факторима, попут тражења сензација, коморбидитета различитих типова зависности или настојању да се избегну стресне ситуације, негативне емоције или осећање усамљености [Biback & Zack 2015]. С друге стране, код припадника колективистичких култура мотивација лежи у конформирању [Situ & Mo 2016] и трагању за новчаним добитком [Ma & Lai 2016]. Савремене етнографске и позитивистичке школе коцкање разматрају кроз анализу коцкарске супкултуре, заједничких вредности и стилова понашања, док одређене социолошке анализе указују да се мотивација за коцкање везује уз жељу за стицањем материјалних добара и веровање појединца да акумулацијом материјалних добара обogaћује властити идентитет и гради социјални статус [Livazović i Војчић 2017]. Већина економских теорија објашњава коцкање на веома једноставан начин – као рационални прорачун трошкова и користи у добијању новца [Aasved 2003; према: Marionneau 2015]. Истраживачки налази кореспондирају с таквим теоријским поставкама, указујући да мотивација за коцкање често лежи у економском фактору, односно у жељи и намери да се заради новац [Abarbanel 2014], а да се та мотивација темељи на погрешним уверењима о вероватноћи победе, која се додатно учвршћује повременим добицима [Planzer 2014]. Сан о постизању цекпота главни је мотив за учешће у различитим облицима коцкања у којима мали улог даје шансу за освајање огромне суме новца [Binde 2013], а исто тако прогрес ка проблематичном коцкању обично је праћен заокупљеношћу добитком и тзв. јурењем губитка [Griffiths 2009]. На темељу тога, коцкање се често сматра и обликом друштвене потрошње [Marionneau 2015].

Развој информационах технологија значајно утиче на понуду и модалитете коцкања. Од 1995. године запажа се велика експанзија интернет или онлајн коцкања, које ће наставити с развојем уз укљученост нетипичног профила корисника, као што су старије особе или особе женског пола [Abbot et al. 2018]. Недавне статистике показују да су казина и кладионице

„у паду”, док „коцкање на даљину” путем телефона, таблета и рачунара сада чини највећи сектор коцкарске индустрије [Gambling Comission 2017, према Raument & Smith 2017]. Интернет коцкање омогућава потпуну анонимност и широке могућности избора игара у сајбер простору, што изазива посебну забринутост стручњака који се баве третманом зависности од коцкања. Опасност интернет коцкања огледа се у следећем: не постоји могућност контролисања придржавања правила апстиненције, јер зависник не мора нужно да се нађе на „забрањеној” локацији; играчи немају апсолутно никакву гаранцију да веб-сајт обезбеђује фер-плеј игру, нарочито када је у питању покер; веб-сајтови могу бити под окриљем криминалних организација чији је циљ крађа, преузимање података са кредитне картице или слање софтверског вируса [Spapens 2008]; учешће у не-монетарном, симулираном коцкању може бити предиктор монетарног коцкања [King et al. 2012, према: Parke et al. 2012]. Током 2013. године било је доступно око 2.800 веб-сајтова за коцкање [Online Casino City 2013]. Скоро сви веб-сајтови за коцкање имају одређена старосна ограничења, али је њихова примена дискутабилна и варијабилна. На пример, у Великој Британији су шеснаестогодишњаци могли да приступе значајној већини (81%) тестираних веб-сајтова за коцкање [Griffits et al. 2011].

Последњих година, индустрија коцкања користи маркетиншке стратегије за експоненцијални раст [Gordon et al. 2015]. Маркетинг и промовисање игара на срећу, односно коцкарских активности значајно утичу на обликовање ставова и друштвено прихватљивог оквира понашања, а исто тако и на развој проблематичног или зависничког понашања [Martin et al. 2013]. Индустрија коцкања шири се на глобалном нивоу, а коцкање се промовише путем телевизије, радија, интернета, рор-уп порука или новина [Temcheff et al. 2011]. Коцкање је уобичајена тема у популарној култури, попут филмова, серија, романа и урбаних легенди о доброј или лошој срећи коју су коцкари наводно доживели [Abbot et al. 2018]. Оно се презентује као изазовна активност, у којој пресудну улогу имају знање и вештине [Binde 2014]. Рекламе приказују коцкање на нетачно позитиван начин, повезујући га са забавом, узбуђењем, успехом, богатством, ослобађањем од финансијских проблема и бекством од стварности [Derevensky et al. 2010]. Обично има врло мало визуелних или аудио порука које имају за циљ да одврате од коцкања [Thomas et al. 2012]. Такав начин медијске презентације доводи до перципирања коцкања као привлачне, социјално прихватљиве и безазлене активности [St-Pierre et al. 2014].

У циљу популаризације коцкања, кроз друштвене медије ради се на: подизању нивоа знања и обавештености о коцкању (информисање путем медија или друштвених мрежа о начинима коцкања, клађења, коцкарским активностима); глорификацији коцкања (представљање коцкања као позитивне, узбудљиве и забавне активности); наглашавању лакоће у обављању коцкарских активности (информисање о лакој приступу, игри и уплати); подстицању на поновно коцкање (подстичуће и охрабрујуће поруке); истицању победе (приказивање добитака, победа, освојених већих износа новца); подстицању спонзорстава и покровитељстава (позивање на учлањива-

ње, указивање на награде и бенефиције за чланове); повезивању спорта и коцкања (спонзорства, могућност да се на истом месту клади и прате спортска такмичења); промовисању бенефиција за заједницу; пружању филтрираних и ограничених порука о штетности коцкања, проблемима повезаним с коцкањем и одговорном коцкању [Gainsbury et al. 2016]. О изузетној улози медија говори податак да се у периоду од 2005. до 2012. године удвостручио износ уложен у емитовање телевизијских спотова за коцкање са 17,4 милиона на 34,2 милиона долара [Ofcom 2013].

ДРУШТВЕНЕ ИМПЛИКАЦИЈЕ КОЦКАЊА

Импликације коцкања могу се класификовати као позитивне и негативне, а оне се даље могу тумачити као индивидуалне (по самог појединца који се коцка) и колективне (по уже и шире социјално окружење). У теоријским и емпиријским разматрањима много више пажње посвећено је негативним последицама коцкања, док се позитивне превасходно тумаче у светлу новчаних и других материјалних добитака, како по појединца тако и по његово окружење. Паралелно с развојем индустрије игара на срећу расте и учесталост и тежина друштвених проблема који прате ову делатност, као и број људи са здравственим, психичким и социјалним поремећајима [Zogičić i sar. 2009]. Негативне друштвене импликације коцкања најчешће се одражавају кроз криминал, губитак радног односа, банкрот, самоубиства, распад породице и сиву економију [Livazović i Војсић 2017].

Досадашња истраживања указују да постоји корелација између поремећаја коцкања и криминалног понашања [Вјелажас 2017]. У литератури се истиче да коцкари знатно чешће чине имовинска кривична дела и друга дела у циљу стицања дохотка и материјалних добара, као што су крађе, проневере, преваре, фалсификовање итд. [Reith 2008]. Наиме, бројни су примери да организатори илегалног коцкања не исплаћују добитак коцкарима, не плаћају порез држави или илегално стечени новац улажу у различите облике организованог криминала (попут утаје пореза, отмице, прања новца, међународне проституције) [Albanese 2017]. Поред тога, криминалне организације често улазе у сектор легалног коцкања који им служи као параван за бављење илегалним активностима [Spragens 2008].

Коцкање је често повезано с другим облицима девијантног понашања, попут изостајања из школе [Rasanen et al. 2013] и употребе психоактивних супстанци (ПАС) [Wanner et al. 2009]. На пример, код 30% адолесцената са поремећајем коцкања откривена је зависност од дрога, код 24,2% зависност од цигарета и код 11,4% зависност од алкохола [Shek et al. 2012]. Најтежа последица коцкања је суицид. Између 17% и 20% особа зависних од коцкања изврши суицид, док отприлике половина зависника на лечењу има суицидалне идеје или опсесивне мисли [Wilcox 2015].

Осим што директно утиче на особу која се коцка, коцкање утиче и на значајне особе њеног социјалног окружења. Најчешће је реч о члановима породице (брачни партнери, деца, родитељи) и пријатељима, а више

студија указује да последице варирају од здравствених, преко економских (неповољна економска ситуација), до психичких (анксиозност, депресивност, поремећаји сна) и социјалних (смањење социјалних интеракција, учесталост конфликта) [Skoko i sar. 2016]. Према истраживањима [Lobsinger & Beckett 1996, према: Vodor 2018] сваки коцкар има између седам и 16 значајних других особа, које могу бити погођене његовим коцкањем.

Поред негативних последица коцкања, у литератури се често дискутује и о његовим позитивним ефектима. Поједини аутори [Williams et al. 2011] истичу да се најпозитивнији утицај коцкања огледа у повећању јавних прихода од пореза. Данас коцкање постаје начин који државама омогућава повећање профита и допуну буџета [Walker & Sobel 2016]. У складу с тим, државе проширују спектар коцкарских активности у циљу прикупљања што више средстава. На пример, последњих деценија коцкање је постало једна од најбрже растућих индустрија у Северној Америци [Martin et al. 2010]. Актуелно, приходи од коцкања далеко превазилазе приходе добијене од традиционалних облика забаве – филмови, видео-игрице итд. [Derevensky et al. 2011]. На пример, укупни приходи од коцкања и клађења у Федерацији БиХ у 2017. године износили су 1,46 милијарди конвертибилних марака и у односу на 2015. годину повећани су за око 900 милиона КМ, односно за више од 250% [Halebić 2018].

ЗАКЉУЧАК

На основу претходно приказаних сазнања, може се закључити да социјално-културолошки фактори у огромној мери детерминишу однос према коцкању и распрострањеност коцкања. С обзиром на раст преваленције проблематичног коцкања и поремећаја коцкања у различитим деловима света, неминовно је приступити овим феноменима као јавно-здравственим, глобалним проблемима.

Кранжелић [Kranželić 2018, према: Ricijaš i sar. 2019] наводи да су у превенцији коцкања присутне две главне стратегије: а) психо-едукативни приступ и б) законска превенција и развој социјалне политике, које настоје да обликују окружење које ће подстицати доношење здравих и одговорних избора и редуковати ризичне факторе окружења. Тренутне политике које одражавају став да коцкање има мале негативне последице и да је само облик забаве, остављају мало поверења у ефикасне иницијативе за превенцију коцкања. Превенција и редукција коцкања може се постићи променом законских и подзаконских аката, у смислу веће контроле индустрије коцкања и медијских приказа коцкарских игара. Неке од мера које могу бити примењене су ограничавање броја локала у региону, ограничавање сати коцкања, забрана пушења у локалима, спречавање коцкања на кредит, примена законских одредби о старосном ограничењу, смањење износа максималног улога, смањење износа награде, ограничавање позитивних медијских приказа коцкања итд.

ЦИТИРАНИ ИЗВОРИ И ЛИТЕРАТУРА

- Закон о играма на срећу (2020). *Службени гласник Републике Србије*, бр. 18.
- Килибарда, Биљана; Виктор Мравчик, Јануш Сиерославски, Јелена Гудел-Ракић и Маркус Мартенс (2014). *Национално истраживање о стилловима живота ситановничкива Србије 2014. године: коришћење психоактивних супстанци и игре на срећу*. Београд: Институт за јавно здравље „Др Милан Јовановић Батут”.
- Abarbanel, Brett (2014). Differences in motivational dimensions across gambling frequency, game choice, and medium of play in the United Kingdom. *International Gambling Studies*, 14(3): 472–491. [DOI: 10.1080/14459795.2014.966131]
- Abbott, Max; Per Binde, Luke Clark, David Hodgins, Mark Johnson, Darrel Manitoabi, Lena Quilty, Jessika Spångberg, Rachel Volberg, Douglas Walker and Robert Williams (2018). *Conceptual framework of harmful gambling: An international collaboration*. 3rd ed. Ontario: Gambling Research Exchange Ontario (GREO).
- Albanese, Jay (2018). Illegal gambling businesses & organized crime: an analysis of federal convictions. *Trends in Organized Crime*, 21(3): 262–277. [DOI: 10.1007/s12117-017-9302-y].
- Auhuber, Lea; Mandy Vogel, Nico Grafe, Wieland Kiess and Tanja Poulain (2019). Leisure activities of healthy children and adolescents. *International journal of environmental research and public health*, 16(12): 2078. [DOI: 10.3390/ijerph16122078]
- Bastiani, Luka; Mercedes Gori, Emanuela Colasante, Valeria Siciliano, Daniela Capitanucci, Paolo Jarre and Sabrina Molinaro (2013). Complex factors and behaviors in the gambling population of Italy. *Journal of Gambling Studies*, 29(1): 1–13. [DOI: 10.1007/s10899-011-9283-8]
- Biback, Candice and Martin Zack (2015). The relationship between stress and motivation in pathological gambling: A focused review and analysis. *Current Addiction Reports*, 2(3): 230–239. [DOI: 10.1007/s40429-015-0064-9]
- Bilić, Vesna i Siniša Opić (2013). Adolescentsko kockanje: uloga spola, nekih obiteljskih i školskih čimbenika. *Školski vjesnik*, 62(4): 455–478.
- Binde, Per (2013). Why people gamble: a model with five motivational dimensions. *International Gambling Studies*, 13(1): 81–97. [DOI: 10.1080/14459795.2012.712150]
- Binde, Per (2014). *Gambling advertising: A critical research review*. London: The Responsible Gambling Trust.
- Bjelajac, Željko (2017). Patološko kockanje i kriminal. *Kultura polisa*, 14(34): 185–201.
- Bjelde, Kristine; Barbara Chromy and Debra Pankow (2008). Casino gambling among older adults in North Dakota: A policy analysis. *Journal of Gambling Studies*, 24(4): 423–440. [DOI: 10.1007/s10899-008-9102-z]
- Black, Donald and Jon Grant (2014). *DSM-5® guidebook: The essential companion to the diagnostic and statistical manual of mental disorders*. Washington and London: American Psychiatric Publishing.
- Blaszczynski, Alex and Lia Nower (2010). Instrumental tool or drug: Relationship between attitudes to money and problem gambling. *Addiction Research & Theory*, 18(6): 681–691. [DOI: 10.3109/16066351003786752]
- Bodor, Davor (2018). *Usporedba psihosocijalnoga funkcioniranja osoba koje se liječe zbog ovisnosti o kockanju i alkoholu*. Sveučilište u Zagrebu, Stomatološki fakultet. (Doktorska disertacija).
- Botella-Guijarro, Alvaro; Daniel Lloret-Irles, José Vicente Segura-Heras, Víctor Cabrera-Peirona and Juan Antonio Moriano (2020). A longitudinal analysis of gambling predictors among adolescents. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 17(9266): 1–18. [DOI:10.3390/ijerph17249266]
- Božović, Ratko (2013). Igra ili ništa – igra – temelj kulture. *Kultura*, 140: 79–99. [DOI: 10.5937/kultural1340079B]
- Cowlshaw, Sean; Aino Suomi and Bryan Rodgers (2016). Implications of gambling problems for family and interpersonal adjustment: results from the Quinte Longitudinal Study. *Addiction*, 111(9): 1628–1636. [DOI: 10.1111/add.13402]

- Chalmers, Heather and Teena Willoughby (2006). Do predictors of gambling involvement differ across male and female adolescents? *Journal of Gambling Studies*, 22: 373–392. [DOI: 10.1007/s10899-006-9024-6]
- Derevensky, Jeffrey; Alissa Sklar, Rina Gupta and Carmen Messerlian (2010). An empirical study examining the impact of gambling advertisements on adolescent gambling attitudes and behaviors. *International Journal of Mental Health and Addiction*, 8(1): 21–34. [DOI: 10.1007/s11469-009-9211-7].
- Derevensky, Jeffrey; Daniel Shek and Joav Merrick (2011). Adolescent gambling. In: Jeffrey L. Derevensky, Daniel T. L. Shek and Joav Merrick (Ed.), *Youth gambling: The hidden addiction*. Berlin and Boston: Walter de Gruyter, 3–6.
- Dodig, Dora (2013). *Obilježja kockanja mladih i odrednice štetnih psihosocijalnih posljedica*. Zagreb: Studijski centar socijalnog rada Sveučilišta u Zagrebu. (Doktorska disertacija).
- Dodig, Dora; Neven Ricijaš i Ana Rajić-Stojanović (2014). Sportsko kladenje studenata u Zagrebu – doprinos uvjerenja o kockanju, motivacije i iskustva u igrama na sreću. *Ljetopis socijalnog rada*, 21(2): 215–242. [DOI: 10.3935/ljsr.v21i2.16]
- Đukanović, Borislav i Jasmina Knežević-Tasić (2015). *Bihevioralne zavisnosti u Srbiji*. Beograd: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića.
- Gainsbury, Sally; Paul Delfabbro, Daniel King and Nerilee Hing (2016). An exploratory study of gambling operators' use of social media and latent message conveyed. *Journal of Gambling Studies*, 32(1): 125–141. [DOI: 10.1007/s10899-015-9525-2]
- Gordon, Ross; Lauren Gurrieri and Michael Chapman (2015). Broadening an understanding of problem gambling: The lifestyle consumption community of sports betting. *Journal of Business Research*, 68(10): 2164–2172. [DOI: 10.1016/j.jbusres.2015.03.016]
- Griffiths, Mark; Jonathan Parke and Jeffrey Derevensky (2011). Remote gambling in adolescence, in: Jeffrey L. Derevensky, Daniel T. L. Shek and Joav Merrick (Eds). *Youth gambling: The hidden addiction*. Berlin and Boston: Walter de Gruyter, 125–143.
- Halebić, Jasmin (2018). Kome igre na sreću, zapravo, donose sreću: kratka ekonomska analiza. *Novi Muallim*, (75): 19–23.
- Hanss, Daniel; Rune Mentzoni, Paul Delfabbro, Helga Myrseth and Stale Pallesen (2014). Attitudes toward gambling among adolescents. *International Gambling Studies*, 14(3): 505–519. (DOI: 10.1080/14459795.2014.969754).
- Hasanović, Mevludin i Izet Pajević (2018). Poremećaj kockanja – šta danas o tome znamo. *Novi Muallim*, 19(75): 7–18. [DOI: 10.26340/Muallim.v19i75.1668]
- Hodgins, David; Jonathan Stea and Jon Grant (2011). Gambling disorders. *The Lancet*, 378(9806): 1874–1884. [DOI: 10.1016/s0140-6736(10)62185-x]
- Ji, Li-Jun; Kayla McGeorge, Ye Li, Albert Lee and Zhiyon Zhang (2015). Culture and gambling fallacies. *SpringerPlus*, 4(1): 1–8. [DOI: 10.1186/s40064-015-1290-2]
- Koić, Elvira (2009). *Problematičko i patološko kockanje*. Virovitica: Zavod za javno zdravstvo „Sveti rok“ Virovitičko-podravске županije.
- Koprek, Ivan (2013). Sreća i igre na sreću – Etički okvir za razumijevanje jednoga fenomena današnjice. *Nova prisutnost*, 11(3): 367–377.
- Kozjak, Boris (2008). Religija i kockanje. *Socijalna ekologija: časopis za ekološku misao i sociologijska istraživanja okoline*, 17(3): 263–284.
- Kozjak, Boris (2016). *Kockanje – Od dokolice do socijalne patologije*. Zagreb: Tim press.
- Langhinrichsen-Rohling, Jennifer; Paul Rohde, John Seely and Martin Rohling (2004). Individual, family, and peer correlates of adolescent gambling. *Journal of Gambling Studies*, 20(1): 23–46.
- Livazović, Goran i Karlo Bojčić (2017). Povezanost sociodemografskih obilježja, rizičnih stilova ponašanja i sklonosti kockanju adolescenata. *Život i škola: časopis za teoriju i praksu odgoja i obrazovanja*, 63(1): 139–148.
- Ma, Erdan and Ivan Lai (2016). Gambling motivation among tourists in Macau's casino resorts. *Asia Pacific Journal of Tourism Research*, 21(11): 1227–1240. [DOI: 10.1080/10941665.2016.1140661]

- Makarovič, Matej; Mirna Macur i Borut Rončević (2011). Policy challenges of problem gambling in Slovenia. *Ljetopis socijalnog rada*, 18(1): 127–152.
- Marionneau, Virve (2015). *Socio-cultural contexts of gambling: A comparative study of Finland and France*. (Academic dissertation). Helsinki: Univeristy of Helsinki – Department of Social Research.
- Martin, Fayette; Peter Lichtenberg and Thomas Templin (2010). A longitudinal study: Casino gambling attitudes, motivations, and gambling patterns among urban elders. *Journal of Gambling Studies*, 27(2): 287–297. [DOI: 10.1007/s10899-010-9202-4]
- Martin, Ingrid; Michael Kamins, Dante Pirouz, Scott Davis, Kelly Haws, Ann Mirabito, Sayantani Mukherjee, Justine Rapp and Aditi Grover (2013). On the road to addiction: The facilitative and preventive roles of marketing cues. *Journal of Business Research*, 66(8): 1219–1226. [DOI: 10.1016/j.jbusres.2012.08.015]
- Molinaro, Sabrina; Elisa Benedetti, Marco Scalese, Luca Bastiani, Loredana Fortunato, Sonia Cerrai, Natale Canale, Pavla Chomynova, Zsuzsanna Elekes, Fernanda Feijão, Anastasios Fotiou, Anna Kokkevi, Ludwig Kraus, Liudmila Rupšienė, Karin Monshouwer, Alojz Nociar, Julian Strizek and Tanja Urdih Lazar (2018). Prevalence of youth gambling and potential influence of substance use and other risk factors throughout 33 European countries: first results from the 2015 ESPAD study. *Addiction*, 113(10): 1862–1873. [DOI: 10.1111/add.14275]
- Oei, Tian; Namrata Raylu and Jasmine Loo (2019). Roles of culture in gambling and gambling disorder, in: Andreas Heinz, Nina Romanczuk-Seiferth and Marc Potenza (Ed.), *Gambling disorder*. Cham: Springer, 271–295.
- Orford, Jim (2011). *An unsafe bet? The dangerous rise of gambling and the debate we should be having*. Chichester: John Wiley & Sons.
- Pačić-Turk, Ljiljana i Gordana Bošković (2008). Prevencija ovisnosti s aspekta teorije socijalnog učenja i kognitivne psihologije. *Klinička psihologija*, 1(1-2): 39–57.
- Parke, Jonathan; Heather Wardle, Jane Rigbye and Adrian Parke (2012). *Exploring social gambling: Scoping, classification and evidence review*. Memphis: The gambling lab.
- Petry, Nancy. (2005). Gamblers anonymous and cognitive-behavioral therapies for pathological gamblers. *Journal of Gambling Studies*, 21(1): 27–33. (DOI:10.1007/s10899-004-1919-5).
- Planzer, Simon (2014). *Empirical views on European gambling law and addiction*. New York and London: Springer.
- Platz, Laurie and Murray Millar (2001). Gambling in the context of other recreation activity: A quantitative comparison of casual and pathological student gamblers. *Journal of Leisure Research*, 33(4): 383–395.
- Räsänen, Tiina; Tomi Lintonen and Anne Konu (2013). Adolescent gambling as a public health issue: Tiina Räsänen. *European Journal of Public Health*, 23(1): 250. [DOI: 10.1093/eurpub/ckt124.033]
- Raylu, Namrata and Tian Oei (2004). Role of culture in gambling and problem gambling. *Clinical Psychology Review*, 23(8): 1087–1114. [DOI: 10.1016/j.cpr.2003.09.005]
- Reith, Gerda (2008). The culture of gambling in Great Britain: Legislative and social change. In: Toine Spapens, Alan Littler and Cyrille Fijnaut (Eds.), *Crime, Addiction and the Regulation of Gambling*. Leiden and Boston: Martinus Nijhoff Publisher, 165–180.
- Reith, Gerda and Fiona Dobbie (2011). Beginning gambling: The role of social networks and environment. *Addiction Research & Theory*, 19(6): 483–493. [DOI: 10.3109/16066359.2011.558955]
- Richard, Kevin; Timothy Baghurst, Michael Faragher and Erin Stotts (2017). Practical treatments considering the role of sociocultural factors on problem gambling. *Journal of Gambling Studies*, 33(1): 265–281. [DOI: 10.1007/s10899-016-9625-7]
- Ricijaš, Neven; Toni Maglica i Dora Dodig-Hundrić (2019). Regulativa igara na sreću u Hrvatskoj kao socijalni rizik. *Ljetopis socijalnog rada*, 26(3): 335–361. [DOI: 10.3935/ljsrv26i3.297]
- Salonen, Anne; Sari Castrén, Susanna Raisamo, Jim Orford, Hannu Alho and Tuuli Lahti (2014). Attitudes towards gambling in Finland: a cross-sectional population study. *BMC Public Health*, 14(1): 982. [DOI: 10.1186/1471-2458-14-982].
- Shead, Will; Jeffrey Derevensky and Rina Gupta (2010). Risk and protective factors associated with youth problem gambling. *International Journal of Adolescent Medicine and Health*, 22(1): 39–58.

- Shek, Daniel; Elda Chan and Ryan Wong (2012). Associations between pathological gambling and psychiatric comorbidity among help-seeking populations in Hong Kong. *The Scientific World Journal*, 1–15. [DOI: 10.1100/2012/571434]
- Situ, Jianbin and Ziying Mo (2016). Risk propensity, gambling cognition and gambling behavior: the role of family and peer influences. *Journal of Educational and Developmental Psychology*, 6(1): 77–94. [DOI: 10.5539/jedp.v6n1p77]
- Skoko, Iko; Davorka Topić-Stipić i Marijan Primorac (2016). Problem ovisnosti o kladjenju – Sportske kladionice u Mostaru. *Obnovljeni život: časopis za filozofiju i religijske znanosti*, 70(4): 499–518.
- Spapens, Toine (2008). Crime problems related to gambling: An overview. In: Toine Spapens, Alan Littler & Cyrille Fijnaut (Ed.), *Crime, Addiction and the Regulation of Gambling*. Leiden and Boston: Martinus Nijhoff Publisher, 19–54.
- St-Pierre, Renee; Douglas Walker, Jeffrey Derevensky and Rina Gupta (2014). How availability and accessibility of gambling venues influence problem gambling: A review of literature. *Gaming Law Review and Economics*, 18(2): 150–172. [DOI: 10.1089/gltre.2014.1824]
- Temcheff, Caroline; Renee St-Pierre and Jeffrey Derevensky (2011). Youth gambling and delinquency: Legislative and social policy implications. *Gaming Law Review and Economics*, 15(9): 539–552. [DOI: 10.1089/gltre.2011.15907]
- Thomas, Samantha; Sophie Lewis, Jenny Duong and Colin McLeod (2012). Sports betting marketing during sporting events: a stadium and broadcast census of Australian Football League matches. *Australian and New Zealand Journal of Public Health*, 36(2): 145–152. [DOI: 10.1111/j.1753-6405.2012.00856.x]
- Thrasher, Robert; Damon Andrew and Daniel Mahony (2007). The efficacy of the Theory of reasoned action to explain gambling behavior in college students. *The College Student Affairs Journal*, 27(1): 57–75.
- Torre, Robert; Zoran Zoričić i Boris Škifić (2010). Pojavnost i zakonodavna regulacija kockanja. *Medica Jadertina*, 40(1–2): 27–31.
- Walker, Douglas and Russel Sobel (2016). Social and economic impacts of gambling. *Current Addiction Reports*, 3(3): 293–298. [DOI: 10.1007/s40429-016-0109-8]
- Wanner, Brigitte; Frank Vitaro, Rene Carbonneau and Richard Tremblay (2009). Cross-lagged links among gambling, substance use, and delinquency from midadolescence to young adulthood: Additive and moderating effects of common risk factors. *Psychology of Addictive Behaviors*, 23(1): 91–104. [DOI: 10.1037/a0013182]
- Wilcox, Christine (2015). *Gambling Addiction*. San Diego: Reference Point Press.
- Zhai, Zu Wei; Sarah Wip, Marvin Steinberg, Jeremy Wampler, Rani Hoffa, Suchitra Krishnan-Sarina and Marc Potenza (2017). Relationships between perceived family gambling and peer gambling and adolescent problem gambling and binge-drinking. *Journal of Gambling Studies*, 33(4): 1169–1185. [DOI:10.1007/s10899-017-9670-x]
- Zoričić, Zoran (2015). Fenomenologija i psihoterapija patološkog kockanja. U: Slavica Đukić-Dejanović i Petar Nastasić (ur.), *Bolesti zavisnosti – savremena dostignuća u prevenciji, lečenju i rehabilitaciji*. Beograd: Evropski centar za mir i razvoj (ECPD), Univerzitet za mir Ujedinjenih nacija, 162–172.
- Zoričić, Zoran; Robert Torre i Anto Orešković (2009). Kockanje i kladenje – ovisnost novog doba. *Medicus*, 18(2): 205–209.
- Zuckerman-Itković, Zora i Vladimir Prostran (2009) Kockanje u sportskim kladionicama – pilot istraživanje među studentima Sveučilišta u Zadru. *Kriminologija & socijalna integracija*, 17(2): 105–114.

ЕЛЕКТРОНСКИ ИЗВОРИ

- Griffiths, Mark (2009). *Problem gambling in Europe: an overview*. Technical report. Доступно на: https://prism.ucalgary.ca/bitstream/handle/1880/47808/Prob_Gamb_Europe_2009.pdf?sequence=1. Приступљено: 24. 5. 2021.

- Ofcom (2013). *TV white spaces: Approach to co-existence*. Technical report. Доступно на: https://www.ofcom.org.uk/__data/assets/pdf_file/0023/69305/white-spaces.pdf Приступљено: 3. 7. 2020.
- Online Casino City (2013). *Onlinecasinocity.com*. Доступно на: <http://online.casinocity.com/> Приступљено: 3. 7. 2020.
- Williams, Robert; Jurgem Rehni and Rhys Stevens (2011). *The Economic Impacts of Gambling*. Final report prepared for the Canadian Consortium for Gambling Research. Доступно на: <https://www.umass.edu/seigma/sites/default/files/SEIG%20ReportWilliams%20Rehm%20%20Stevens%202011.pdf/>. Приступљено: 27. 6. 2020.

REVIEW SCIENTIFIC PAPER

GAMBLING AS A SOCIAL-CULTURAL PHENOMENON

by

MARIJA STOJANOVIĆ
Institute for Educational Research
Dobrinjska 11/3, Belgrade, Serbia
s.marija1994@gmail.com

LIDIJA BUKVIĆ-BRANKOVIĆ
Center for Positive Youth Development
Jovana Miodragovića 27/III, Zemun–Belgrade, Serbia
lidija_bukvic@yahoo.com

BRANISLAVA POPOVIĆ-ĆITIĆ
University of Belgrade
Faculty of Special Education and Rehabilitation
Visokog Stevana 2, Belgrade, Serbia
popovb@eunet.rs

SUMMARY: Gambling can be defined as a common name for a set of different games, behaviors and activities, which involve investing money or some other value, with risk and hope in anticipation of a positive outcome. With the development of society, gambling took on different forms and meanings depending on the socio-cultural norms and beliefs of a given era. Today we are talking about gambling as a generally accepted activity, present in different social contexts. Although most individuals participate in gambling as a fun social activity, a small group of people become seriously involved in gambling activities, which currently leads to the recognition of gambling as a behavioral addiction, known as “gambling disorder”. Various public policy factors, economic factors, community factors, social norms, legislation, as well as media coverage of gambling have made a huge contribution to the popularization and liberalization of gambling. The aim of this paper is to summarize scientific knowledge about key socio-cultural aspects of gambling. Based on a review of relevant and recent literature, the paper will present the development of gambling throughout history, socio-cultural factors of gambling and the social implications of gambling.

KEYWORDS: games of chance, socio-cultural factors, history of gambling, gambling disorder

МАТИЦА СРПСКА

ВАС ПОЗИВА ДА СЕ
ПРЕТПЛАТИТЕ НА
**ЗБОРНИК
МАТИЦЕ СРПСКЕ
ЗА ДРУШТВЕНЕ НАУКЕ**

Научни часопис из области друштвених и хуманистичких наука с непрекидним излагањем од **1950.** године.

Зборник Матице српске за друштвене науке излази квартално, 4 пута годишње.

Годишња претплата (4 свеске) износи **900,00** динара (за иностранство **30,00 €**)
за чланове Матице српске **450,00** динара (из иностранства **20,00 €**)

Цена појединачног примерка *Зборника* износи **250,00** динара (за иностранство **10,00 €**)

Наручујем _____ примерака *Зборника МС за друштвене науке*.

Име и презиме, назив установе или предузећа

Адреса: _____

Телефон: _____ Е-адреса: _____

Уплата се може извршити у свакој банци или пошти на рачун Матице српске, број **205-204373-09** (Комерцијална банка), са назнаком „за Зборник МСДН”. Доставом ове наруџбенице и потврдом о уплати омогућићете да *Зборник МС за друштвене науке* редовно стиже на Вашу адресу.

Информације можете добити позивом на бројеве телефона:

(021) 6615-798; 420-199/лок. 117; 062-8563915

или на адресу:

МАТИЦА СРПСКА

Зборник МС за друштвене науке

21000 Нови Сад, Матице српске 1

e-mail: **vnikolic@maticasrpska.org.rs** односно **zmsdn@maticasrpska.org.rs**

МАТИЦА СРПСКА

Улица Матице српске, број 1 • 21000 Нови Сад, Србија
Телефон: 021 527 622 • Телефакс 021 528 901

МАТИЦА СРПСКА

HQ: 1 Matice Srpske street • 21 000 Novi Sad, Serbia
Phone: + 381 21 527 622 • Telefax: + 381 21 528 901

Зборник Матице српске за друшћивене науке
издаје Матица српска

Излази четири пута годишње

Уредништво и администрација:
Нови Сад, Улица Матице српске 1
Телефон: 021 / 6615–798; 021 / 420–199

Social Sciences Quarterly published by Matica Srpska
Editorial and publishing office: Novi Sad, Matica Srpska 1
Phone: (00381) 21 6615–798; (00381) 21 420–199

E-mail: vnikolic@maticasrpska.org.rs; zmsdn@maticasrpska.org.rs

Редакција *Зборника Матице српске за друшћивене науке*
закључила је 180. (4/2021) свеску 17. децембра 2021.

За издавача: проф. др Драган Станић, председник Матице српске
Сћиручни сарадник Одељења и секретар Уреднишћива: Владимир М. Николић

Лекћор: Ивана Ђелић

Корекћор: Владимир М. Николић

Лекћор резимеа на енћлеском језику: Љиљана Тубић

Технички уредник: Вукица Туцаков

Штампање је завршено 2021. године

Комћијућерски слоћ: Владимир Ватић, ГРАФИТ, Петроварадин

Шћиамћа: САЈНОС, Нови Сад

Тираж: 300

eISSN 2406-0836

CIP – Каталогизација у публикацији
Библиотека Матице српске, Нови Сад
3(082)

Зборник Матице српске за друштвене науке / главни
и одговорни уредник Миломир Степић ; 1984, св. 76–. –
Нови Сад: Одељење за друштвене науке, 1984–. – 24 cm
Четири пута годишње. – Резиме на енґ. језику. – Наставак
публикације: Зборник за друштвене науке
ISSN 0352-5732
COBISS.SR-ID 3360258

Штампање овог *Зборника* омогућило је
Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије